

Diakoni – kirkens omsorgstjeneste

Johannes Nissen

I de seneste årtier er der kommet større fokus på diakoniens rolle. Det viser sig bl.a. ved oprettelsen af diakoniudvalg i en række menigheder, et stigende antal kirke- og kulturmedarbejdere – ofte med diakonale opgaver – og ansættelsen af adskillige diakonipræster. I en kirkeministeriel betænkning fra 2006 understreges det, at kirken har fire centrale opgaver: gudstjeneste, undervisning, diakoni og mission. Pointen er, at hver af disse opgaver skal forstås som en bestemmelse af kirkens væsen.

Hvad er diakoni?

Et grundlæggende spørgsmål er, hvordan diakoni skal defineres. I Ny Testamente bruges ordet ca. 100 gange, enten som navneord om selve begrebet, som udsagnsord om funktionen eller som navneord om den, der udøver diakoni. Traditionelt forstås diakoni i Ny Testamente som udtryk for de kristnes omsorg for nødlidende. Opgaven er at formidle håb til mennesker i en håbløs situation. Diakoniens begrundelse og drivkraft ligger i håbet om Gudsriget, som i Jesu forkyndelse ikke kun fremtid, men allerede nutid. Guds rige er dér, hvor vi måske mindst af alt venter det: hos børnene, de fattige, de svage og udstødte.

Den klassiske forståelse af diakoni som omsorg for de nødlidende er i de senere år blevet kritiseret for at være for ensidig og snæver. Det hævdes, at diakoni-ordene i Ny Testamente har en videre betydning end social omsorg. Grundbetydningen er ikke ”tjener”, men snarere ”formidler” eller ”den der går i mellem”. I den nye forståelse er der en snæver sammenhæng mellem mission og diakoni. Det drejer sig om kirkens og kristnes sendelse og tjeneste blandt mennesker. Det nytestamentlige ord ”diakonia” betegner det at være sendt af Gud med en opgave eller et mandat til at gøre noget for andre mennesker i Guds sted (jf. M. Mogensen & H. Raun Iversen, ”Pejlemærker for fremtidens kirke”, i *Kirken i dag* nr. 1, marts 2015, 28).

Den traditionelle og den nye forståelse er ikke et enten-eller, men snarere et både-og. Det brede sendelsesperspektiv og det konkrete omsorgsperspektiv udelukker ikke hinanden. I bogen *Diakoni og menneskesyn* fra 2008 har jeg sammenholdt de to sider ved at bestemme diakoni som ”sendelse fra Gud til mennesker i nød”. Således understreges på den ene side diakoniens rødder i den guddommelige sendelse og på den anden side, at diakonien altid må være målrettet. I bogen gives følgende definition:

”Diakoni er den kristne menigheds tjeneste, der er rettet mod at hjælpe mennesker, både når livet rammes af ondskab, lidelse og nød (karitativ diakoni, barmhjertighed) og når livet bør værnes, så ondskab, lidelse og nød afvæbnes (profetisk diakon, retfærdighed). Kristen diakoni udøves i to retninger – indadtil i menigheden som forskellige former for omsorg og ud fra menigheden som genoprettende og forebyggende indsats” (s. 38).

Nogenlunde samtidig med bogen fremlagde Den norske kirke sin nye diakoniplan med flg. definition:

”Diakoni er kirkens omsorgstjeneste. Den er evangeliet i handling og kommer til udtryk gennem nestekjærlighet, inkluderende fellesskap, vern om skaperverket og kamp for rettferdighet”.

Denne definition må ses i lyset af en ældre definition, som stammer fra 1988 (let revideret i 1997): ”Med diakoni forstås kirkens medmenneskelige omsorg og fellesskapsoppbyggende arbeid og den tjeneste som i særlig grad er rettet mot mennesker i nød”.

Mens den ældre definition kan læses således, at det er *vi* (de stærke givere), som skal tage os af *dem*, der er i nød (modtagerne), lægger den nye forståelse vægt på, at diakoni ikke bygger på, at nogle er givere, mens andre er modtagere. Tværtimod er vi alle ligeværdige. Det er endvidere karakteristisk, at gensidighed og deltagelse må være et kendetegn ved de diakonale fællesskaber, der skal inkludere alle. Det er et fællesskab, hvor alle bliver opfattet som søskende og medarbejdere.

Den norske kirkes nye definition fremhæver også ”kampen”. Diakoni må ikke begrænses til karitativ diakoni, til barmhjertighed og filantropi. Ganske vist har denne filantropiske forståelse dybe historiske rødder, men svagheden er, at diakonien kun får en individualiseret form. Ofte har diakonien været lavmælt og præget af det nære, personlige møde med et medmenneske. Imidlertid insisterer den profetiske diakoni på, at diakoniens folk må være talspersoner, advokater for fattige og udsatte.

Diakoni og mission

I denne artikel gives nogle få uddybende bemærkninger til forholdet mellem diakoni og mission. Når det drejer sig om definitionen af diakoni i relation til andre centrale begreber (f.eks. næstekærlighed, almen social omsorg og sjælesorg) vil jeg henvise til *Diakoni og menneskesyn*, kap. 1.

Som nævnt er diakoni og mission i den nye forståelse tæt forbundne begreber. ”Mission som sendelse (apostolat) er udtryk for, at sendelsen gælder alle folkeslag (jf. missionsbefalingen i Matt 28), og diakoni som social omsorgstjeneste er udtryk for, at sendelsen gælder hele mennesket med krop og sjæl, jf. domsscenen i Matt 25.” (H. Raun Iversen, ”Sendt af Gud med opdrag for Guds Rige i verden”, i O. Davidsen mfl. *Bibel, formidling og dialog*, 2006, 163-186, 176).

På et punkt er der dog en vigtig forskel mellem de to begreber. Mens mission sigter mod at vinde tilhængere til den kristne, er det ikke tilfældet med diakoni. Der vil dog altid være en risiko for, at et hjælpearbejde kan bruges som en slags ”lokkemad”. På den ene side er der en fare for, at man ”kirkeliggør” diakonien i den forstand, at diakoni opfattes som middel til at evangelisere eller få flere til at komme i kirke. I så fald bliver diakoni til en form for markedsføring eller ligefrem manipulation. På den anden side er der også en fare for, at diakonien udvikler sig til et særligt arbejdsområde for dertil ansatte personer. Men diakoni er en grundholdning for alle kristne, ikke et særligt arbejdsområde. Ligesom forkyndelsen er den en selvfølgelig og bærende del af kirkens bekendelse.

Det, som gør et arbejde diakonalt, er sammenknytningen af tjeneste og vidnesbyrd. Diakoni er *kærlighedens vidnesbyrd*. Således forstået er den også missionerende.

Diakoni ”for” menigheden eller menighedens egen diakoni

I den ældste kirke var diakonien først og fremmest menighedsdiakoni. Men den historiske udvikling førte efterhånden til, at det diakonale ansvar primært blev varetaget af særligt interesserede grupper af kristne. Det er det billede, som blev toneangivende i 1800-tallet, hvor der opstod en række diakonale bevægelser og institutioner.

Imidlertid må det grundlæggende synspunkt være, at diakoni sker i og gennem menigheden, og at den særlige diakoni i organisationer og institutioner kun kan lykkes, hvis den lokale sognemenighed er en diakonal menighed. Den særlige diakoni er med andre ord begrundet i alle troendes almene diakoni, i det almindelige præstedømme.

Hvis ikke man har blik for den diakonale menighed som grundlaget for al diakoni, bliver organisationsdiakonien til en erstatning. Den uheldige konsekvens er da, at diakonien bliver uddelegeret til

organisationerne på samme måde som evangeliet bliver overdraget til præsterne og teologien til universitetslærerne. På den måde bliver menighederne fattige og syge. For når de professionelle kommer, overtager de arbejdet, og jo flere diakonale heltidsmedarbejdere der er, desto mere passivt bliver lægfolket. Menighederne reduceres til at være passive objekter for diakonien i stedet for at være dens aktive subjekter. Vi får en diakoni "for" menigheden, men ikke menighedernes egen diakoni.

Menighedsdiakonien har to hovedopgaver: Den første er besøget, dvs. villigheden til at gå ud og være nær det nødstedte menneske. Den anden opgave er gæstfriheden, som betyder en tilsvarende åbenhed til at tage imod næsten og lukke ham eller hende ind i det vigtigste af alle fællesskaber: bordfællesskabet.

Menneskesynet

Menneskesynet spiller en central rolle i diakonien. Opgaven er at møde udsatte og sårbare mennesker der, hvor de er. Møde dem i øjenhøjde med et åbent sind – på samme måde, som Jesus selv gjorde. Jesus grundlagde et nyt fællesskab ved at accepterer folk, som de var – uden på forhånd at ville lave dem om. Denne holdning er en vigtig forudsætning for al diakoni.

Det er kristendommens påstand, at hvert menneske er skabt i Guds billede. Det grundlæggende spørgsmål er, om mennesket som skabt i Guds billede har *fundamental* og *iboende* eller blot *funktionel* og *instrumentel* værdi. Hvis man går ud fra, at menneskeværdet er fundamentalt, betyder det, at mennesket har værdi i kraft af, at det er til. Går man derimod ud fra, at menneskeværdet er et resultat af, hvad man gør, vil graden af funktionsdygtighed være afgørende for, om man har menneskeværd. Med andre ord: Er mennesket værdifuldt, fordi det er til, eller er det værdifuldt, fordi det gør nytte? For den kristne er der ikke tvivl om svaret. Mennesket har en fundamental værdi, som er uafhængig af, hvad det kan præstere.

Dette menneskesyn er i de senere år kommet under pres. Tidens fokus på færdigheder, effektivitet og hurtighed betyder, at mange mennesker lades i stikken. Det kan illustreres med nogle få eksempler.

Det første eksempel er *udviklingshæmmede personer*. Disse menneskers eksistens sætter spørgsmålstegn ved det menneskebillede, der ensidigt lægger vægt på fuldkommenhed, styrke og uafhængighed. Diakonien må stå vagt om den tanke, at ethvert menneske er uerstatteligt. Det er derfor nødvendigt at protestere, når vi møder den holdning, at det ikke kan betale sig at investere i dem.

Et andet eksempel er *alderdomssvækkede og demente personer*. Vi lever i dag i højere grad end nogensinde i en "hyperkognitiv" kultur. Det skaber store vanskeligheder for demente, som mangler netop det, samfundet lægger vægt på: Erindring, fornuft og evne til at være produktive og bidragende medlemmer af samfundet. Men graden af funktionsdygtighed kan ikke være det afgørende. Et gammelt og svækket menneske er ikke mindreværdigt. Ikke desto mindre føler ældre og demente ofte et tab af menneskeværd, og udfordringen er, hvordan vi rent praktisk kan give dem en følelse af, at de også har betydning – som dem de er.

Et tredje eksempel er *arbejdsløse og socialt udstødte*. Mennesket er altid *mere end sin præstation*. Denne tankegang må virke forstyrrende i ethvert samfund, der betoner, at mennesket "er", hvad det "producerer". Men i den bibelske tradition er mennesket "Guds menneske", før det er en "arbejdskraft" og helt uafhængigt af, om det er en arbejdskraft eller ej. Det er Gud – og ikke arbejdet – der giver mennesket værdi. En genopdagelse af dette perspektiv vil få vidtrækkende konsekvenser for vores forståelse af arbejdet i det moderne samfund.

Kirken som inkluderende fællesskab

I lighed med samfundet som helhed må kirken være et åbent og inkluderende fællesskab. Opgaven er at ”tage imod hinanden, ligesom Kristus har taget imod jer til Guds ære” (Rom 15,7). Men hvordan ser det ud i praksis? Er den lokale menighed et inkluderende fællesskab med plads til mennesker af alle slags? Giver menigheden plads for det andet menneske i dets anderledeshed? Oprettelsen af kirkelige væresteder, sognets dagligstuer mv. er forsøg på at skabe åbne fællesskaber med plads til alle.

Samværsformen må være kendetegnet ved følgende indsigt: ”I vore kirker skelner vi aldrig mellem stærke og svage i vort hverdagsfællesskab. Somme tider yder man og til andre tider nyder man. I en tango er der én til at føre og én til at blive ført, men det er for os ikke væsentligt, hvem der gør hvad i menighedens fællesskab” (fra interview i Kirsten Laursen, *Kirken af levende sten*, Samvirkende Menighedsplejer 2013, 13). Skal diakonien blomstre i de danske menigheder, må mange af dem arbejde hen imod en mere inkluderende holdning.

Myndiggørende diakoni

Ethvert diakonalt og socialt arbejde står over for et dilemma. En hjælper, der vil myndiggøre dem, der søger hjælp, kommer let til at virke bedrevindende over for dem. På den måde trues hjælpearbejdet af formynderiet. Den hjælpende indsats risikerer at begrænse det andet menneskes personlige selvstændighed.

Det nævnte dilemma rejser spørgsmålet om forståelsen af begrebet ”empowerment”, et ord der dækker over mange betydninger, men som ikke mindst understreger, at den svage part – den hjælpsøgende – må have ”ejerskab” til sit eget liv og dets beslutninger. Han eller hun skal ud af den usunde afhængighed af hjælperne. Den myndiggørende diakoni må have sit mål at *oprejse, inkludere og gøre myndig*.

Traditionelt forbindes diakoni med tanken om, at vi skal gøre noget for andre. Vi skal gøre mere for de marginaliserede, fattige, handicappede etc. Men der er en anden forståelse, som har sine rødder i selve evangeliet; det er en forståelse, som ikke i første omgang involverer handling (Hvad skal jeg gøre?), men en livsstil (Hvem er vi?). I stedet for at regne med en modsætning mellem to grupper: Vi (de ”normale”) og ”de andre” (som har problemer, som vi må tage os af) er det en tænkning, der forudsætter den indbyrdes solidaritet mellem alle parter.

I sidste instans er vi alle både givere og modtagere. Empowerment er ikke blot et spørgsmål om, at ”vi” myndiggør ”de andre”, Men det er i nok så høj grad et spørgsmål om villigheden til at dele vor magt, vore ressourcer og erkende, at hver eneste af os har noget at give – selv den, der tilsyneladende har de færreste ressourcer.